

PARAU FA'AAU
nō te MĀHIERA'A
o PŌRĪNETIA FARĀNI

TE 'AVEI'A O TE FENUA

Aora'i i Elysée – 17 nō māti 2017

**PARAU FA'AAU NŌ
TE MĀHIERA'A O PŌRĪNETIA FARĀNI**

'ŌMUARA'A

1.FA'A'ĀPĪ I TE ARATA'IRA'A A TE REPŪPIRITA I ROTOPŪ I TE HAU E O PŌRĪNETIA FARĀNI

Amo i te hopoi'a o te « parau o te ito 'atomi »

Fāri'i i te « parau o te ito 'atomi »
Fa'aho'ona e rapa'au i te feiā 'ati o te mau tāmātamata'ā 'atomi
Rapa'au i te mau hotu a te mau tāmātamata'ā 'atomi i roto i te arutaimāreva
Tāmau ā te ha'amaita'ira'a o te ihiihi

Pāruru i te 'ōtōnōmī o Pōrīnetia farāni i roto i te Repūpirita

Pāruru i te 'ōtōnōmī o Pōrīnetia farāni e te fa'aterera'a ti'amā o te mau 'oire
'Ape'e i te fa'aōra'a ia Pōrīnetia farāni i roto i te mau fa'anahora'a o teie pae moana e tō te ao nei

Pāruru i te mau tuha'a 'ohipa a te Hau nō te huira'atira o Pōrīnetia

Rave i te pārurura'a e te vaitaeara'a o te huira'a o Pōrīnetia

2.'ĀPE'E I TE MĀHIERA'A O TE IHIIHI E TE ORARA'A TŌTIARE

Pāruru i te mau tuha'a 'ohipa a te Hau nō te huira'atira o Pōrīnetia

Rave i te pārurura'a e te vaitaeara'a o te huira'a o Pōrīnetia
'Ape'e i te māhiera'a o te mau 'oire

Ha'apa'ari i te tahi fa'anahora'a ihiihi e fa'ahotu mai i te 'ohipa e te ravera'a

'Ape'e i te mau 'ōpuara'a unuma i Pōrīnetia farāni
Ha'afau'ā i te mau tuha'a aho maoro i Pōrīnetia farāni
Pāturu i te tu'ura'a i te faufa'a moni fa'aho'ona i roto i te ihiihi

'Ohipa nō te ha'afātata'ā i te mau ta'amotu i Pōrīnetia farāni

Fa'ahotu, ha'amaita'i e ha'amaoro i te auturuturura'a nō te āteara'a i Pōrīnetia farāni
'Ape'e i te māhiera'a nūmerara'a uira o Pōrīnetia farāni
Tauto'o i te mau 'ōpuara'a i nī'a i te ha'afātata'ā

3.PŪPŪ I TE TAHI MAU HURU ORARA'A HAU ATU I TE MAITA'I I TE HUIRA'ATIRA O PŌRĪNETIA

Tāmau ā te patura'a o te tahi fa'anahora'a tōtiare maita'i e te pāruru

Tāmau ā i te fa'afāito i te mau tāpura 'ohipa oti ato'a
Ha'amaita'i te uta'a o te rapa'aura'a
Fa'a'ohie i te amora'a uta'a o te feiā rava'i 'ore

Ha'afāna'o i te tā'ato'ara'a te mau tītaura'a o te fa'aōra'a i nī'a i te tōro'a e te orara'a tōtiare manuia

Ha'amaui i te mau tītaura'a e manuia ai te tā'ato'ara'a i roto i te fare ha'api'ira'a été ha'api'ira'a
Ha'amaui i te tahi fa'anahora'a o te fa'atuha'ara'a 'aifaito nō te mau rave 'ohipa a te Hau
Pāturu i te fa'aōra'a o te feiā 'āpī o Pōrīnetia

Ha'apāpū i te huira'atira o Pōrīnetia i te tahi huru orara'a 'ūmatatea e te fa'atura i tā rātou mau peu e tō rātou iho tumu

Tauturu i te ha'amaita'ira'a o te ha'afāna'ora'a i te nohora'a
Tauturu i te ha'afau'ā'ara'a i te iho tumu mā'ohi
Pāturu ia fāna'o te pae rahi i te mau 'ohipa tū'aro

‘ŌMUARA’A

Ua ora ‘āmui noa o Pōrīnetia farāni i te parau o tōna mahana nō ‘ānanahi e te fenua Farāni mai te 19 mai o te tenetere.

I te matahiti 1842, i raro a’e i te fa’aterera’a a te Ari’i vahine Pomare IV, ua ha’amauhia te hau tamarū i Tahiti e te mau motu e au mai. Tau matahiti i muri mai, i te matahiti 1880, ua ‘anetihia taua mau fenua ra e, riro mai nei rātou ei tuha’a fenua nō Farāni.

Ē i muri mai, ua fa’a’ā’anoa te mau « Taiete farāni o ‘Oteania (EFO) » i ni’a i te mau ta’amotu ‘āpī.

I te matahiti 1916, ua fa’aō o Pōrīnetia, i ro’o-ato’a-hia i te tūpitara’a paura i Pape’ete, i te matahiti 1914, i roto i te nu’u fa’ehau nō Patitifa e, ua pāruru i te fenua farāni. I te matahiti 1941, i muri mai i tōna turura’a ia Farāni ti’amā, ua riro ā oia ei tūi’a no’ano’a nō te upo’oti’ara’a i roto i te ‘arora’a.

A ta’a noa atu ā te huru fa’aterera’a piri mana’o i te tau o te fa’aterera’a ‘aihu’arā’a, ua ‘ite-ato’a-hia te ha’afāna’ora’a e te hi’o-‘āmuira’a i te parau nō ‘ānanahi.

I te matahiti 1946, ua fāri’i o Pōrīnetia i te mau rāve’a nō te fa’ahipa i tāna amouta’a o tā tōna ta’a’ēra’a e tōna iho ta’ata e tītau ra : ua riro mai te mau Taiete farāni o ‘Oteania (EFO) ei fenua farāni nō te ara moana. Ua rave i te pi’ira’a nō « Pōrīnetia farāni » i te matahiti 1957, ia au i te ture Defferre i riro ei tāpa’o nu’ura’a faufa’a rahi e tae atu i te ‘ōtōnōmī.

Ua riro te mā’itira’a uiui mana’o nō te ‘āva’e tetepa 1958, i tu’uhia mai e te Tenerara de Gaulle, ei ta’ahira’a ‘āpī : ua ha’apāpū maita’i te rahira’a o te huira’atira o Pōrīnetia i tō rātou hina’aro pārahi i roto i te Repūpirita.

Ua ha’apa’aritia te taura tā’amu i te huira’atira o Pōrīnetia ia Farāni, i roto i te area o nā tama’i e piti o te ao nei, nā roto i te autaea’era’a o te mauha’a tama’i. Ua marirau ā ra te Repūpirita i te fāri’i i te hia’ai o Pōrīnetia ia fāna’o hau atu ā i te amouta’a i roto i te fa’aterera’a o te mau ‘ohipa o tōna fenua. Ua riro mai o Pouvana’a a OOPA ei hi’ora’a fa’ahia e te itoito nō taua ‘amahara’a mana’o i rotopū i te vaitā’amura’a pāpū i te hau metua e te ‘aimarōra’a i tōna mana fa’atere i ‘ore i hōro’a mai i tōna tari’a nō te fa’aro’o i te mau hia’ai o te huira’atira o Pōrīnetia.

I roto i te area matahiti 1966 e 1996, ua fāri’i o Pōrīnetia farāni ia fāna’o te Hau i te mauha’a ‘atomi nā roto i te ha’amaura’ahia te Pū Tāmatamatarā’a nō Patitifa (CEP) o tei ha’apa’arina e 193 tāmatamatarā’a.

Ua tūra’i taua mau tāmatamatarā’a ra ia Pōrīnetia farāni i roto i te tahi huru māhiera’a vitiviti i fāna’o ai vetahi o tōna mau huira’atira i te tahi orara’a rava’i e te fāna’o. Ua tae ato’a mai ra i ni’a i te fenua nei te tahi ‘ati ‘ite-‘ore-hia e te mata : ua fa’atupu mai te mau tāmatamatarā’a paura ‘atomi i te vi’ivi’i i roto i te arutaimāreva, te ma’i, e aratō mai ai te mau hurita’erera’a i te pae o te ihiihi e te orara’a tōtiare.

I roto i tāna ‘ōrerora’a i tupu i Pape’ete i te 22 nō feppure 2016, ua fāi te Peretīteni o te Repūpirita i mua i te naho’a i te ho’o a Pōrīnetia farāni i te vaitaeara’a o te Hau : « *‘Ahiri aita o Pōrīnetia farāni, aita ato’a ia o Farāni e fāna’o i te mauha’a ‘atomī e te puai fa’ahopo. E vai ā o Farāni ei hau fa’aturahia i te ao nei (...) i roa’a mai ai iāna, maoti taua puai fa’ahopo ra, te mana patireia ti’amā i roto i tōna tā’ato’ara’a, te fāna’o ia fa’aro’ohia oia i te mau vāhi ato’a, te mana pāruru i te ‘ā’anora’a o tōna fenua e, te mana (...) pāturu i te hau* ».

E au maoti te mau hotu o taua mau tāmatamatarā’a ra ia tāmauhia i te tuatāpapa : o te tumu ia o teie Parau Fa’aau.

I te pae o te fa'aturera'a, ua hōro'a te papa ture o te matahiti 1977 i roto i te rima o Pōrīnetia farāni te tahi 'ōtōnōmī tī'a'au fa'aterera'a e te faufa'a moni. Ua ha'apa'arīhia taua 'ōtōnōmī ra e te papa ture 'ōtōnōmī roto o te matahiti 1984, ma te ha'afāna'o i te Peretīteni mā'ītihia i te reo tāfati ia arata'i i te mau 'ohipa o te Fenua. A tahe nei te hia'ai o te huirā'atira o Pōrīnetia e fa'atere i tōna iho parau i roto i te Repūpirita a fa'aro'ohia mai ai.

I te matahiti 2004, ua ta'ahi ā o Pōrīnetia farāni i ni'a i te tahi ta'ahira'a 'āpī i muri mai i te ha'amanara'ahia te ture tumu nō te 27 nō feppure i riro ei papa ture fa'aterera'a nāna i teie mahana. Patuhau nō te area moana, o « tē fa'atere ti'amā e te upo'ofaito iāna », ua fāna'o o Pōrīnetia farāni i teie nei i te tahi 'ōtōnōmī pāruhia e te Repūpirita o tē « pāturu i tōna nu'ura'a e roa'a atu ai i te arata'i tauroa i te patuhau i ni'a i te māhiera'a ihiihi, tōtiare e te peu tumu, ma te fa'atura i tōna iho mau maita'i, tōna mau ta'a'ēra'a i ni'a i te 'ā'anora'a o tōna vaira'a e te iho tumu o tōna huirā'atira ».

I roto i te mau matahiti 2000, ua 'ite o Pōrīnetia farāni i tōna nu'ura'a i te mariraura'a nā roto i te fifi o te ihiihi e te mau fifi i te pae o te mau mana fa'aterera'a. Aita te mau maita'i i tīa'ihia na i roto i te ha'amaita'ira'a o te ihiihi, i muri mai i te fa'aaura'ahia e te Hau, ia oti atu te mau tāmatamamatarā'a parau 'atomī, i tūru'i rahihia ho'i i ni'a i te mau faufa'a moni a te Hau, i hotu mai. A ta'a noa atu ā te papa ture 'āpī o te matahiti 2004, tē 'ōtohetohe noa nei te patuhau i mua i te mau tauuiura'a poritita tū'ia.

Ua oti ia tau i teie mahana, 'e, ua ho'i fa'ahou mai o Pōrīnetia farāni i ni'a i te 'e'a o te vaipāutuutura'a o te mau mana fa'aterera'a, ma te ha'afāna'o i te mau pae poritita ato'a, e tae atu i te tītura'a i te ti'amāra'a, ia fa'aturahia e ia fa'a'ite ti'amā i tōna mana'o.

I roto i teie fa'anahora'a o te vaihō'ēra'a i ho'i fa'ahou mai, i tere mai ai te Peretīteni o te Repūpirita i Pōrīnetia farāni i te 'āva'e feppure 2016. Nō tōna hina'aro hi'omata i te tau 'āpī o te ti'aturira'a e matara ra, ua ani o ia i te mau ti'amana o te Fenua ia tu'urima i te tahi Parau fa'auu 'āfa'i fa'aaura'a niu 'āpī a te Repūpirita.

Ua riro te parau o te 'atomi ei 'ōfa'i tihī o taua Fa'aaura'a ra, o te ha'apāpū ra i te mau fa'aturera'a e te tahi perera'a i fa'ata'ahia nō te patu i te parau nō 'ananahi o Pōrīnetia farāni, mā te pāru i tōna māhiera'a ihiihi e tōna vaihō'ēra'a tōtiare mai teie atu ē te matahiti 2030.

Nō Pōrīnetia farāni, ua riro teie Fa'aaura'a, e vai i roto i te 'ā'amu o te fenua, ei taime tāhō'ēra'a i tōna huirā'atira 'ati a'e i te tahi parau fa'auu tōtiare i fa'aitoitoitia e te 'auto'ora'a a te Hau e, i ferurīhia i te 'ōmuara'a o te mau perera'a 'āpī o te 21 o te tenetere. Nō te Hau, e ha'amana'ora'a teie i te pārahira'a o Pōrīnetia farāni i roto i te Repūpirita e, e ha'apāpū fa'ahoura'a, mai tā te Peretīteni o te Repūpirita i parau na i te 'āva'e feppure 2016, ē « *aita e fenua ātea o te Repūpirita, o te Repūpirita ana'e ra, e tōna mau ti'amanara'a e tōna mau hopoi'a, e, te matameha'i o taua mau ti'amanara'a ra e te hopoi'a : o te 'aifāitora'a ia* ».

Nō reira ua pāpā'ihia teie Fa'aaura'a i roto i te rēni ti'a o te ture o te tārenara'a i te 'aifāitora'a mau o te area moana, o tē fa'ata'a ra i te mau fā o te mau poritita huirā'atira e tano ia fa'a'ohipahia e roa'a mai ai te 'aifāitora'a pāpū e, tē hina'aro ato'a ra e fa'a'oi'oi i te fa'aitira'a o te mau ta'a'ēra'a o te māhiera'a i rotopū, i te hō'ē pae, te mau fenua o te ara moana e te faito o te fenua Farāni, e, i te tahi atu pae, i roto i te mau fenua o te ara moana iho. E taua mau ta'a'ēra'a ra i tai'ohia e te mau tāpa'o, mai te Hotu o te 'ī o te Fenua (PIB), te Tai'o o te Tupura'a o te Ta'ata (IDH), te faito o te veve e te ho'o o te orara'a, mea faufa'a rahi mau i rotopū ia Pōrīnetia farāni e te fenua Farāni, e i rotopū ato'a i te motu nō Tahiti, te pou faufa'a rahi o te 'ohipa, e te mau ta'amotu e ha'ati mai.

E pūpū te Hau i te Fenua ia fa'aau e ia fa'aoti i te tahi fa'anahora'a o te arata'ira'a e ha'apāpūhia ai e, e pāpā'ihia ai te vetahi mau fafaura'a o teie Fa'aaura'a. E 'āmui mai teie 'ohipa i te mau rima itoito o te Fenua, te mau pū fa'aterera'a (te fare 'Āpo'ora'a rahi o Pōrīnetia farāni, te Fare mātutu ti'a rau e matau'i, etv.), te mau huitu'ofā, te mau 'iriti ture, te mau 'oire e te tōtaiete tīvira. I te roara'a e 10 ē 20 matahiti, e fa'ata'a mai te fa'anahora'a o te arata'ira'a i te 'e'a haerera'a e iti mai ai te mau ta'a'ēra'a o te māhiera'a e tae atu i te mau tuha'a faufa'a rahi o tā te Fa'aterera'a o Pōrīnetia farāni e hina'aro ra e 'ohipa nā mua. I ni'a mai i te tau'aparaura'a i ni'a i taua fa'anahora'a o te arata'ira'a, e fa'ata'a mai te Fenua i te tahi tuatāpapara'a i ni'a i te ihiihi, te orara'a tōtiare e te arutaimāreva, i ora 'āmuihia e te Hau, e nahonaho ai i te ha'apāpū maita'i atu ā i te mau tuha'a o tāna i mana'o e mea matameha'i.

E tu'uhia atu teie Fa'aaura'a i mua i te 'āpo'ora'a rahi o Pōrīnetia farāni e te 'Āpo'ora'a mātutu ti'a rau e matau'i, e tae atu i te Aupupu o te mau 'Oire o Pōrīnetia farāni (SPCPF).

1. FA'A'ĀPĪ TE FA'AAURA'A A TE REPŪPIRITA I ROTOPŪ I TE HAU E O PŌRĪNETIA FARĀNI

I te taime o te fa'a'āpīra'a o te fa'aura'a a te Repūpirita i rotopū i te Hau e o Pōrīnetia farāni, mea tano roa ia ha'apāpūhia te pārahira'a o te patuhau i roto i te Repūpirita e ia ha'apāpūhia te mau tō'āuara'a e 'āmui ra ia rātou. Nā mua roa ra, e au te mahana nō nanahia ra ia māramamahia e ia fāri'ihia. E au te « parau o te tāmatamatarā'a 'atomi », o tē 'ore roa e ti'a ia fa'a'orehia i roto i te mau aura'a i rotopū i te Hau e o Pōrīnetia farāni, ia tāu'aparauhia mā te māna'o tae, te pa'ari e te piri mana'o 'ore. E au te parauti'a o te mau 'ohipa ia 'itehia, ia fāitohia te mau hotu i ni'a i te arutaimāreva e te mau hotu o tā te mau tāmatamatarā'a paura 'atomi i fa'atupu i ni'a i te ea e ia rapa'auhia. E au ato'a te tahi mēharo 'aifāito e te rehirehiā ia patuhia.

Fāri'i i « te parau o te mau tāmatamatarā'a 'atomi »

Ua riro o Farāni i teie mahana ei hau mana fa'aturahia i te ao nei. Nā roto i te ha'amaura'ahia te pū tāmatamatarā'a 'atomi (CEP), o tei rave i te mau tāmatamatarā'a 'atomi i roto i te area matahiti 1966 ē 1996 i Pōrīnetia farāni, ua pāturu te patuhau i te hōro'ara'a i tō tātou fenua tōna mana fa'ahepo i te pae o te paura 'atomi. Ua tūra'i taua pūai ra i te fenua Farāni i ni'a i te tahi pārahira'a ta'a'ē i te ao nei. I te taime a hina'aro ai te Hau e o Pōrīnetia farāni e ha'amau fa'ahou i tō rāua 'āpitira'a i roto i te Repūpirita, mea faufa'a ia 'ite e ua fa'atupu te mau tāmatamatarā'a 'atomi i te tahi mau tauira'a i te pae o te ihiihi, te ea, te arutaimāreva e te orara'a tōtiare. E au taua 'ohipa i tupu na ia fāri'ihia nō te patu 'āmui i te manaha nō 'ānanahi o Pōrīnetia farāni i roto i te Repūpirita.

Fāri'i i « te parau o te tāmatamatarā'a 'atomi »

- 1.1.1 Tē fāri'i hanahana nei te Hau i te ho'o a Pōrīnetia farāni i roto i te ha'amaura'a o tōna pūai fa'ahepo parau 'atomi. Tē fāri'i nei o ia e ua fa'atupu mai te mau tāmatamatarā'a 'atomi i te mau tauiuira'a e, ua fa'atupu mai i te mau hotu e au ia tātā'ihia.
- 1.1.2 E au te mau u'i nō 'ānanahi nei ia māramama i « te parau o te tāmatamatarā'a 'atomi » nā roto i te hau e te upo'oura. E au ia tātarahia ma te ti'a e te fāri'ihia e nā pae te mau 'ohipa o taua area taime ra e, ia vauvauhia te mau mea ato'a i fa'atupuhia mai nā roto i te pārahira'a mai i te fenua nei te CEP, i roto i te area matahiti 1966 ē 1996. Nō te reira, e ha'amau te Hau e te Fenua i te tahi pū o te mau parau tahito, te mau parau ha'amāramamara'a e te mau pu'e parau e roa'a mai ai te mau tātarara'a i ni'a i te parau o te mau tāmatamatarā'a 'atomi i Pōrīnetia farāni.
- 1.1.3 Nō te patu i te tahi mēharo rehirehiā nō taua area tau ra, ua ani te Fa'aterehau o te Ture i te mau ti'amana o te ture, ia au i te fafau'a a te Perētīteni o te Repūpirita, i te 'āva'e tiunu 2014 ia feruri-fa'ahou-hia te ha'avāra'a o Pouvana'a a OOPA. Ua fafau te Hau e fa'aara oia i te Fenua i te mau ta'ahira'a ato'a o taua fa'anahora'a ra.

Fa'aho'ona e rapa'au i te feia 'ati o te mau tāmatamatarā'a 'atomi

- 1.1.4 Ua fa'atupu mai te mau tāmatamatarā'a 'atomi i te mau tū'inora'a i ni'a o te ea o te huirā'atira o Pōrīnetia e i ni'a i te feia rave 'ohipa a te Pū Tāmatamatarā'a (CEP). E au taua mau tū'inora'a ra ia fa'aho'onahia e te Hau. Ua ha'amaitā'ihia te mau fa'anahora'a i fa'ata'ahia e te mana ture nō te feia i ro'ohia i te 'ati, nā roto ihoā ra i te fa'a'orera'ahia te parau « 'ati faufa'a 'ore ». I te tahi a'e pae, e pūpū mai te tahi tōmite i te mau rāve'a i fa'ata'ahia nō te fa'aherehere i te mau fa'aho'onara'a i te feia i ro'ohia i te ma'i fa'atupuhia e te mau tāmatamatarā'a 'atomi.
- 1.1.5 Tē rave ato'a ra te Hau e te Fenua i te tahi fa'anahora'a 'āmui nō te fa'ata'a i te tino moni o te mau ha'amāu'ara'a e amohia e te 'Āfata turu uta'a (CPS) nō te feia 'ati o te mau tāmatamatarā'a 'atomi, mai tei fa'ata'ahia e te fa'anahora'a o te fa'aho'onara'a i fa'ahitihia.

1.1.6 E fāna’o ai i te fa’anahora’a o te fa’aho’onara’a, e au te feiā ‘ati o te mau tāmamatara’a ‘atomi ia ‘āpe’ehia. Taua ‘āpe’era’a ra, o te fa’a’ohiera’a ia o te mau ‘itera’a ma’i e te tauturura’a i te pae o te horohorora’a i te pu’e parau. Tē ‘ohipa nei te Hau e te Fenua ia ‘itehia te fa’anahora’a o te fa’aho’onara’a e, i roto i te ‘āpe’era’a i te mau anira’a a te feiā ro’ohia i te ‘ati. E mataara rāua i nī’a i te fa’ata’ara’a i te feiā ‘ati e, e hōro’a ho’i i te tauturu pae rapa’aura’a, te ture e te ha’amaura’a pu’e parau.

1.1.7 Nō te rapa’aura’a i te feiā ‘ati o te mau tāmamatara’a ‘atomi, ei rāve’a rapa’aura’a ta’a’ē, e ti’a ai. Ia au i te fafau’a a te Peretīteni o te Repūpīrita, tē fafau nei te Hau e ‘āpe’e o ia i te Fenua i roto i te rapa’aura’a o te mau ma’i hihi rātio. Tē pāturu nei o ia i te ha’amaita’ira’a o te piha ‘ihi’aita’ata o te Fare ma’i nō Pōrīnetia farāni (CHPF), nā roto i te ha’afaufa’ara’a i te faito e 716 mirioni farāne tauiha’a rapa’au ma’i i nī’a i te roara’a e toru matahiti e, tē ha’afāna’ora’a e toru taote o te ‘ihima’iroto.

Rapa’au i te mau tū’inora’a a te mau tāmamatara’a ‘atomi i te arutaimāreva

1.1.8 Ua fa’atupu mai te mau tāmamatara’a ‘atomi i te mau tauiuira’a i nī’a i te arutaimāreva o tē au roa ia fāitohia e ia hi’ohia i nī’a i te tā’ato’ara’a o Pōrīnetia farāni. Tē mataara tāmāu nei te Hau i nī’a i te mau motu nō Moruroa e Fangataufa i te pae o te mau hihi rātio e te tai’ora’a o te papa fenua e, tē fafau nei i te tāmāu ā i te faito i te mau tauiuira’a i te pae o te ‘ihirātio e te firiorōtia-hēmia o te mau tāmamatara’a ‘atomī. A ta’a noa atu ā te fa’ataera’a i te tahi parau fa’ata’ara’a tāmatahiti i te Fenua, tē fafau nei te Hau e fa’aara o ia i te Fenua i te mau ‘ati ato’a e tupu mai i tauara’a ra taime.

1.1.9 Ua tū’inohia te motu nō Hao nō te mau ‘ohipa a te CEP. E taua mau tū’inora’a ra, o te mau ha’avi’ivi’ira’a ia a te mau mētara teiaha, te mau morī, te mau pape ‘ō’ava e te mau mea rārāra’aireire tauroa. I roto i te tairoto, ua tārenahia te ‘ohira’a o te mau pehu tere’ore ato’a. Tē fafau nei te Hau e fa’atāpae roa i te tamāra’a o te mau vi’ivi’i o te motu nō Hao ia au i te mau ravera’a e vai nei e te mau fa’aturera’a e fa’a’ohipahia nei. E tāmāu ā o ia i te mataarara’a o te mau area fenua i ha’avi’ivi’ihia. Ua fa’aoti o ia e te Fenua e te ‘oire nō Hao i te ‘ohipa ‘āpitira’a i roto i te tauto’ora’a i te fa’ahotura’a ihiihi e tōtiare o te motu nā roto i te fa’aineinera’a i te tahi parau fa’aaunō taua vāhi ra.

Tāmāu ā te mau tauiuira’a i roto i te ihiihi o Pōrīnetia farāni

1.1.10 Ua tau i te fa’aeara’a o te mau tāmamatara’a paura ‘atomi e te fa’aitira’a o te rahira’a o te feia nu’u i Pōrīnetia farāni i te fa’anahora’a o te ihiihi, te pae tōtiare e te ārea orara’a o te mau ‘oire e rave rahi. E au maoti i te Hau ia tauturu ia Pōrīnetia farāni e tōna mau ‘oire i te fa’aho’onara’a i taua mau tauiuira’a ra. I roto i te fa’anahora’a o te Parau fa’aaunō Fa’aitoitira’a i te mau vāhi pāroruhia (CRSD), tē fa’afāna’o nei te Hau i te mau ‘oire e au mai i te mau tuha’a fenua e, tē pāturu nei i te ha’amaura’a i te mau ārea fenua nō te mau ‘ohipa ‘imira’a, fāri’ira’a manihini e te fa’a’ana’anataera’a, te nohora’a e te mau patu a te hau i roto i te mau ‘oire e au mai. E fēruri ‘amuihia taua mau ‘ōpuara’a ra e te mau ‘oire e au mai.

1.1.11 Nā te fa’aeara’a o te mau tāmamatara’a paura ‘atomi i Pōrīnetia farāni i fa’atupu i te mau hurita’erera’a i te pae o te ihiihi e te pae tōtiare. I te fa’aeara’a o taua tāmamatara’a ra, ua hōro’a te Hau i roto i te rima o te Fenua te taime fa’aho’ona, nā mua roa nā roto i te ‘Āfata Ha’amaita’ira’a i te mau tauiuira’a o te ihiihi (FREPF), i muri mai te Tuha’a moni nō te Fa’ahotura’a ihiihi (DGDE). I te matahiti 2011, ua fa’a’āma’ahia teie tuha’a moni i roto i nā ‘āma’a e toru : te Moni nō te ‘ōtōnōmī (DGA), te Moni nō te mau Ha’afaufa’ara’a a te mau ‘oire (DTIC) i tu’uhia i roto i te ‘Āfata a te mau ‘oire (FIP) e te toru o te ‘āmaa’a moni (3IF) ua fa’ata’ahia ia nō te ‘aufaura’a i te mau ha’afaufa’ara’a a Pōrīnetia farāni. Ua ha’amauhia te tino moni o te ‘ōtōnōmī

(DGA) e ua 'aifāito noa i tō te faito i ha'amauhia i te matahiti 2011. Mea faufa'a ato'a te tuha'a a te DTIC e te 3IF i roto i te perera'a o taua mau tuha'a moni ra.

Ha'apāpū i te 'ōtōnōmī o Pōrīnetia farāni i roto i te Repūpirita

Tuha'a o te Pātireia, ua 'ite o Pōrīnetia farāni i tōna papa ture i te nu'u mainera'a tera ta'ahira'a i muri mai i terā. Ua ha'afāna'ohia te fenua i te tahi papa ture 'ōtōnōmī i roto i te tī'a'aura'a i te matahiti 1977, ē tae mai nei i nī'a i te 'ōtōnōmī roto i te matahiti 1984. Ia au i te hina'aro tu'utu'u 'ore o Pōrīnetia ia fa'ahau atu ā i tāna amouta'a, ua ha'apa'ari te ture tumu o te 27 nō fepuare 2004 i te mau mana fa'atere o te patuhau. Ua riro i Pōrīnetia farāni i teie mahana ei patuhau nō te ara moana, i fa'aterehia e te 'irava 74 o te Papa ture nui, e Fenua ato'a e te Fenua 'aihu'arā'au o te Ara Moana (PTOM), ia au i te ture a te Hau 'āmui i 'Europa. Nō te reira e 'ōtōnōmī 'ā'ano maita'i tōna e, e mana fa'atere i amohia te mu ti'amana mā'itihia. Ua piri te Hau e fa'a'ohipa maita'i o ia i taua papa ture.

Pāruru i te 'ōtōnōmī o Pōrīnetia farāni e, e piti i te fa'aterera'a ti'mā o te mau 'oire

- 1.2.1. Ua fa'ata'ahia te papa ture o Pōrīnetia farāni e te tahi ture tumu e ha'amau ra i te papa ture 'ōtōnōmī. Nō reira e ia au i te fa'ata'ara'a a te Papa ture Nui, e piri te Hau i te 'ōtōnōmī o Pōrīnetia farāni.
- 1.2.2. E tāmau ā te Hau e te Fenua i te 'aparau nō te fa'ata'a i te mau ta'o horora'a o te parau fa'ata'ara'a e te fāitora'a o te fa'a'ohipara'a o te papa ture o Pōrīnetia farāni, i te pae anei o te Hau, i te pae anei o te Fenua. Tē tāmau nei ā i tā rāua 'aparaura'a i nī'a i te fa'a'āpīra'a o te vetahi mau fa'anahora'a o te papa ture.
- 1.2.3. Ua riro te mau 'oire ei ta'ahira'a nō te fa'afātatarā'a e au i roto i te orara'a upo'ofāito o Pōrīnetia farāni e, o rātou mau ho'i te mau 'āpiti mātāmua roa i roto i tōna mähiera'a. Ia au i te fa'a'ohipara'a o te ture e, mā te fa'aea piri e te mau ti'a mā'itihia e te mau ti'a o Pōrīnetia farāni, e mataara te Hau i nī'a i te fa'aterera'a ti'mā o te mau 'oire. E 'aparau noa te Hau, te mau ti'a o te mau 'oire e te Pū Tī'a'aura'a e te Ha'apī'ira'a nō te ha'amaita'i e te fa'arahi atu ā i te mau huru ha'apī'ira'a.
- 1.2.4. E tu'u te Hau i te faufa'a i roto i te mau tauuiura'a o te mau reouira tī'a'au faufa'a a te hau i Pōrīnetia farāni i roto i te fa'anahora'a o te 'ōpuara'a i pī'ihia « Helios COM », nō te pāruru i te tāmumerara'a, te 'ite 'oi'oirā'a i te huru o te faufa'a, te faufa'a e vai ra, te mau ha'amāu'ara'a e te mau faufa'a fa'aō e amohia, e tae atu i te fa'a'ohipara'a i te mau rāve'a o teie tau e 'ohie ai te hi'opo'ara'a i te mau faufa'a fa'aō mai roto mai i te mau tute a te mau 'oire.

'Āpe'e te fa'aōra'a o Pōrīnetia farāni i roto i te mau fenua piri mai e te mau fenua o te ao nei

- 1.2.5. Tei roto o Pōrīnetia farāni i te mau fenua PTOM, ia au i te fa'ata'ara'a a te ture o te Hau 'āmui nō 'Europa. Nā roto i taua fa'anahora'a fenua 'āpiti, e fāna'o o ia i te mau ti'amanara'a ia tomo i roto i te mātete 'āmui e i te vetahi mau 'āfata a 'Europa e roa'a ai tōna mähiera'a e tōna fa'aōra'a i roto i te mau fa'anahora'a a te mau fenua piri mai. Tē fafau nei te Hau e 'ohipa o ia e te mau pū fa'aterera'a a 'Europa e te Fenua nō te ha'amaita'i i taua fa'anahora'a fenua 'āpiti e nō te feruri mai i nī'a i te faufa'a o te fa'a'ohipara'a o te Euro i Pōrīnetia farāni. E hōro'a mai te Hau i tōna 'aravihi i te Fenua nō te hi'opo'a i te mau parau ato'a i nī'a i tōna fa'anahora'a fenua 'āpiti.
- 1.2.6. Tē rave nei te Fenua i te tahi poritita fa'aōra'a i roto i te mau fa'anahora'a o te mau fenua piri mai, mai tei fa'ata'ahia i roto i tōna papa ture. Nā roto i taua fa'aōra'a ra, tē tā'amu ato'a ra o ia i

te taura 'ohipa 'āpitira'a i te pae poritita, peu tumu, 'ihi, 'ihiihi e te tapiho'ora'a e te mau Hau, te mau fenua o te moana Patitifa, te mau pū fa'aterera'a o te ao nei e tō te mau fenua piri mai. Tē fa'anaho nei te Hau e te Fenua nō te tauto'o i te fa'aōra'a o Pōrīnetia farāni i roto i te mau fa'anahora'a o te mau fenua piri mai, hau atu ā te mau fenua mā'ohi, i roto ihoā ra i tōna ti'ara'a mero ti'amana nō te fa'anahora'a « Forum o te mau motu o Patitifa (te FIP). Nā na e pāturu i te mau 'ōpuara'a o te 'ohipa 'āmuira'a i roto i te mau pae fenua piri mai, e hau atu ā nā roto i te 'Āfata 'ohipa 'āmuira'a i te pae ihiihi, tōtiare e peu tumu nō Patitifa.

- 1.2.7. I roto i te mau fa'anahora'a o te ao nei, e tā'amura'a tāmāu tō te Fenua e te Fa'anahora'a a te Hau 'āmui (ONU) nō te tātara maita'i i te mau tuha'a ato'a o tōna papa ture i roto i te Repūpirita. E roa'a ai i te mau ti'a o te patuhau i te ha'afaua'a i tā rātou huru hi'ora'a i te parau o te 'ōtōnōmī poritita i mua i taua Fa'anahora'a ra, ua vauvau mai te Hau i tāna tauturu i te fāfāra'a i te mau ti'a i rotopū i te Fenua e te Fa'anahora'a a te ONU, i mua ihoā ra i te « Tōmite To'o piti 'ahuru mā maha ».

Pāruru i te mau tuha'a 'ohipa tumu a te Hau i roto i te tāvinira'a ia Pōrīnetia

Tē fa'ata'a ra te papa ture o Pōrīnetia farāni e rave mai te Hau i tāna tuha'a 'ohipa tumu, i te pae anei o te vaitaeara'a, te pārurura'a e aore ra te ture. Nō reira, te mau 'ohipa a te Hau, o te pārurura'a ia i te fa'aaura'a tōtiare o te fenua. Nā rātou e ha'apa'ari i te auturuturura'a o te nūna'a ta'ata nō Pōrīnetia e, nāna ato'a e fa'atauroa i te 'atira'a i rotopū iāna e te Repūpirita.

Ha'apāpū i te pārurura'a e te vaitaeara'a o te nūna'a ta'ata o Pōrīnetia

- 1.3.1. Te 'ohipa matameha'i a te Hau i Pōrīnetia farāni, o te araira'a ia e te fa'au'ara'a i te 'ōfatira'a ture, e tae atu i te ture purūmu. Mā te fa'atura i te mau mana fa'atere o te Hau, te Fenua e te mau 'oire, e tāmāu ā te Hau i te tu'u mai i te mau rāve'a, mai te ta'ata e te mau matēiare, nō te pārurura'a i te vaihaura'a e te vaitaeara'a o te huira'atira i Pōrīnetia farāni.
- 1.3.2. Tē fafau nei te Hau e tāmāu ā o ia i te ha'amaita'i i te huru o te maura'a i te fare 'auri i Pōrīnetia farāni. E mataara o ia i te tere maita'ira'a o te 'ohipa ha'avāra'a e, hau atu ā te ha'amaura'a i te tahi tiripuna 'ohipa fenua.
- 1.3.3. Nō te ta'a'ē o te vaira'a o Pōrīnetia farāni, ua vaitaha'a noa o ia i mua i te mau fifi huru rau o te māhanahanara'a o te anuvera. Mā te 'ohipa 'āmui e te mau ti'amana o te Fenua e te mau 'oire, tē pāturu nei te Hau i te pārurura'a i te huira'atira o Pōrīnetia farāni i te pae o te vaitaeara'a tīvira.
- 1.3.4. Nō te tāpe'a i te mau hotu o te tauuiira'a o te anuvera, tē fafau 'āmui nei te Hau, te Fenua e te mau 'oire i te rave i te tahi fa'aaura'a e fa'ata'a ra i te huru o te 'aufaura'a, te patura'a e te 'atu'atura'a i te mau fare ha'apūra'a ora. E tano roa te 'aufaura'a o taua mau fare ra ia ravehia nā roto i te fa'anahora'a « 'āfata arutaimāreva » i ha'amauhia e te Pū fa'ahotura'a (AFD). Tē fa'ata'a ra te fa'aaura'a i te huru o te ha'afaua'ara'a i te 'ite-rave o te mau taiete i Pōrīnetia i roto i taua tuha'a ra, eiaha noa i te tua o te fenua o Pōrīnetia farāni, i roto ato'a ra i te mau fenua piri mai.
- 1.3.5. I roto i te fa'anahora'a 'ati a'e te ao nei, ei pū'oira'a i te COP 21, e mataara te Hau i te ha'afaua'a i te ti'ara'a o Pōrīnetia farāni i roto i te mau 'āparaura'a i ni'a i te anuvera. E fa'aitoito o ia i te fa'anaho ātea i te tupura'a e te fa'ahipara'a i te mau rāve'a ia tupu noa mai te tahi tauuiira'a anuvera i roto i te mau ta'amotu o Pōrīnetia farāni.
- 1.3.6. E hōro'a te Hau i te tauturu mātēria hina'aro 'oi'oihia i te mau 'oire e te mau ta'ata e roa'ahia i te 'ati, nā roto i te 'Āfata tauturu nō te ara moana.
- 1.3.7. Pāruru'orehia i mua i te mau ravera'a a te mau tauuiira'a o te anuvera, tē hina'aro nei o Pōrīnetia farāni e fafau i tōna ihiihi i roto i te onora'a o te ito. Tē pāturu pūai nei te Hau i tāna mau

fa'aitoitora'a i roto i te fāri'iaura'a e te ha'amātura'a i te mau tauuira'a anuvera e, te ha'amaita'ira'a i te mau ito fa'a'āpī tāmāu i Pōrīnetia farāni. Tē ha'amaui nei o ia i te tahi fa'anahora'a 'imira'a faufa'a ta'a'ē nō te pāhono i te mau fā i tūea noa i tō te « 'āfata arutaimāreva nō te anuvera ».

- 1.3.8. I te hi'ora'a i te faufa'a o te mau 'ī e vai ra i Pōrīnetia farāni i te pae o te 'ihiorarau, ua fa'aō ato'a te Hau i roto i te fa'ata'ara'a e te fa'a'ohipara'a i te mau tārena pārorura'a i te 'ihiorara'au i te fenua nei.
- 1.3.9. Tē pāroru nei te Hau i te pārorura'a o te fenua o Pōrīnetia farāni, tōna mau huira'atira e tāna mau 'ī mai roto mai i te nātura. E tāmāu ā o ia i tāna nu'u fa'ehau tano noa i Pōrīnetia farāni, oia te nu'u fa'ehau o te fenua, o te moana e tō te reva. Tē rave ra te Hau i tāna 'ohipa i nī'a i te moana, maoti te tahi manua i te tuha'a 'ohipa rau.
- 1.3.10. Ia hina'arohia, e tono te Hau i nī'a i te fenua te mau mūtō'i 'ōtī'a fenua nō te 'arora'a i te mau tapiho'ora'a fa'autu'ahia e te ture.

2. 'ĀPE'E I TE MĀHIERA'A IHIIHI E TŌTIARE

Nō te ha'amāhiera'a ia Pōrīnetia farāni, mea faufa'a ia ha'apa'o-hau-hia atu ā te mau mea e ha'ati ra i tāna ihiihi. Nā te fa'a'āpīra'a o te mau patu rarahi nō te huirā'atira, te tauto'ora'a i te mau 'ōpuara'a a te ta'ata e te ha'amaura'a i te mau 'ohipa e te 'ohipara'a, e tūra'i i te tōtaiete e te feiā 'āpī o te fenua nei ia fa'atupu i tō rātou hina'aro. E tauturu te Hau i te mau fa'aitoitorā'a a te Fenua i te ha'amaura'a i te mau tītaura'a e tupu ai te māhiera'a ihiihi tauroa e, te 'orera'a o te pīpīrira'a o te fenua. E roa'a ai i te patu i te 'aifāitorā'a mau o te mau fāna'o rau i roto i te Repūpīrita, tē fafau nei te Hau e te Fenua e rave rāua i te tahi fa'anahora'a e tāpae atu ai i reira nō te roara'a e 10 ē 20 matahiti, o tē hina'aro ra e fa'aiti mai i te mau ta'a'ēra'a o te fa'ahotura'a, te moni fāna'o e te fāito o te orara'a i rotopū i te fenua i te hau metua e o Pōrīnetia farāni, i te tahi pae, e i ni'a i te tua iho o te fenua o Pōrīnetia farāni, i te tahi atu pae. E fa'ata'a teie fa'anahora'a i te mau 'āveira'a e te mau rāve'a e te mau 'ohipa e ravehia e tupu ai taua mau 'ōpuara'a ra. Nō taua fa'anahora'a ra, i ravehia i muri mai i te tītaura'ahia te mana'o o te rahira'a o te mau ti'a o te tōtaiete tīvira (mai te mau pū fa'aterera'a, te mau huitō'ofā, te mau ti'a o te 'Āpo'ora'a rahi, te mau ti'a mā'itihia o te mau 'oire, etv.), e tāpe'ahia mai ia te mau mana'o e matara mai i roto i te tuatāpapara'a o te ihiihi, te orara'a tōtiare e te arutaimareva, i rave 'āpītihia e te Hau. E fa'aō mai taua tuatāpapara'a ra i te mau tāpa'o fa'aaura'a (IDH, PIB, te ho'o o te orara'a, te faito o te vevera'a, etv.) e te area āteara'a i rotopū ia Pōrīnetia farāni e te fenua farāni. E fēruri mai o ia i ni'a i te mau 'ohipa e rave 'āmui i roto i te tā'ato'ara'a o te mau tuha'a matameha'i nō Pōrīnetia farāni, hau atu ā te mau tuha'a i fa'ahitihia i roto i teie Parau fa'aaui : te māhiera'a o te ihiihi, te ha'apī'ira'a, te ea e te 'aparaura'a. Ua ha'amauhia te tahi tōmite e nāna e fa'aineine mai i te parau fa'ata'ara'a tāmatahiti o te tupura'a o te fa'anahora'a o te arata'ira'a e, e vauvau mai i te mau fa'atī'āifarora'a e au. E 'āpiti mai taua fa'aaura'a tāmāu ra i te tā'ato'ara'a o te mau ti'a e au mai (te mau ti'a o te fa'aterera'a o Pōrīnetia farāni, o te 'Āpo'ora'a rahi o Pōrīnetia farāni, te mau 'oire, te tōtaiete tīvira e te Hau e tae atu i te mau ti'a o te 'Āpo'ora'a Nui).

Tāmāu ā te fa'anahonahora'a e te ha'amāhiera'a o Pōrīnetia farāni

I te rahira'a e 118 motu i roto i nā ta'amotu e pae i ni'a i te 'ā'anora'a o te tua fenua i tuea noa i tō 'Europa, tē fa'aruru nei o Pōrīnetia farāni i te mau fa'ahēpora'a rahi nō tōna māhiera'a. I roto i taua fa'anahora'a ra, tē pāturu nei te Hau, i pīha'i iho i te Fenua, i te mau 'ōpuara'a e maita'i mai ai te faito o te mau patu rarahi a te hau e te tāvinira'a i te huirā'atira i te vāhi tei reira o ia, e i te fa'a'ohiera'a i te fāna'ora'a o te rahira'a. Tē fa'aitoito nei o ia nō te tā'atora'a o Pōrīnetia farāni, e tae atu i tōna mau 'oire, i riro ho'i ei vāhi faufa'a rahi nō te ha'amāhiera'a o te fenua.

Ha'amaita'i i te mau patu rarahi a te hau i Pōrīnetia farāni

2.1.1 Ua riro te āteara'a e te vai'ōmo'era'a o te mau ta'amotu rau i Pōrīnetia ei mea ta'a'ē mau. Nō reira i ti'a roa ai i te Hau ia tu'u mai i tāna tauto'ora'a i roto i te mau tuha'a 'ohipa patura'a i te ha'amāhiera'a e te fa'anahonahora'a ia Pōrīnetia farāni, i te fāna'ora'a i te 'ohipa a te hau e i te ha'amaita'ira'a i te huru orara'a o te huirā'atira i Pōrīnetia. Tē fa'aaui nei o ia i te tahi parau taumatahiti e te Fenua o tē fa'ata'a ra i tāna tauto'ora'a i roto i te mau ha'amāu'ara'a o te mau 'ōpuara'a e amohia e te mana fa'atere o Pōrīnetia farāni. I roto i teie mau 'ōpuara'a, tē vai ra te ha'amāhiera'a i te fāri'ira'a manihini, te tauto'ora'a i te fa'a'apu e te rava'ai, te ha'amaita'ira'a i te mau ito fa'a'āpī tāmāu, mai te ito o te moana, te mā'imira'a e te fa'a'āpīra'a, te nohora'a tōtiare, te ea, te mau patu rarahi i te pae o te tū'aro, e aore ra te mau fa'anahora'a ato'a e ō i roto i te tārena o te fa'anahonahora'a i te tā'ato'ara'a ia Pōrīnetia farāni.

2.1.2 Mā te fa'ahuru'ē 'ore i te fa'aaura'a taumatahiti i fa'ahitihia i ni'a nei, e tauturu ato'a te Hau nā roto i te tu'ura'a i te tahi faufa'a i roto i te mau ha'afaufa'ara'a matameha'i a te Fenua nā roto atu i te 3IF. E fa'ata'a te tahi parau fa'aaui arata'ira'a e te mau parau fa'aaui tāmatahiti i te mau 'āveira'a e tāpe'ahia mai nō te fa'a'ohipara'a i taua tuha'a moni ra, e tae atu i te tahi tāpura

‘ohipa i fa’aineinehia nō taua tāpura ha’amāu’ara’a o taua matahiti ra. E ravehia te mau ‘ohipa i roto i te patura’a i te mau purūmu, te mau uahu, te mau taura’a manureva e te pārurura’a i te mau tahatai o te pae miti.

- 2.1.3 Nō te fa’aiti mai i tā te vai’ōmo’era’a e te āteara’a e fa’atupu mai, e ti’a roa i te Hau i te tauto’o i te mau ‘ōpuara’a e hina’arohia ra te tauturu faufa’a moni nō te mau patu rarahi, nā roto i te ‘āfata ha’afaufa’ara’a (te FEI), i te pae ihoā ra o te mau ito fa’a’āpī tāmau e te nūmerauira. Nō te māhiera’a o te fenua, e au te tahi tauto’ora’a i roto i te mau ‘ōpuara’a tauroa. Nō reira, ua ti’a roa ia Pōrīnetia farāni ia fāna’o i te mau faufa’a moni mai roto mai i te ‘Āfata Vaiihora’a e Faherehera’a (CDC), i ni’a i te tahi faito moni fa’aho’i i fa’aauhia mai e te Hau, ei rāve’a tauto’ora’a i te mau ‘ōpuara’a i ni’a i te taura’a o te rahira’a o te huira’atira, te orara’a tōtiare, te vaimāra’a, te ito, te arutaimāreva, te nūmerauira, te fenua e tae atu i te ha’amaita’ira’a o te mau patu rarahi nō te huira’atira e te fāri’ira’a rātere i Pōrīnetia farāni. Nō te reira, e fāna’o o Pōrīnetia farāni i te moni tārahu a te Fare Fa’ahotura’a AFD.
- 2.1.4 E mataara te Hau e te Fenua i te fa’a’ā’anora’a i te hōro’ara’a ‘ohipa a te hau fenua i Pōrīnetia farāni nā roto i te ‘īritira’a i te fāna’o i te mau taiete ‘āpī ia fa’aō i roto i te Taiete a hau i te fenua nei (SPL) e te mau Taiete SEMO ia tomo atu i roto i te mau ha’afaufa’ara’a o te mau patu rarahi o te fenua.
- 2.1.5 Ua fa’aoti o Pōrīnetia farāni e rave i te tahi hōho’a fa’anahonahora’a o te tā’ato’ara’a o te fenua. E ha’amau mai taua hōho’a fa’ata’ara’a i te mau rēni rarahi o te fa’anahonahora’a tauroa o te fenua nō nā matahiti e 20 i muri nei. E mauha’a tārenara’a rahi teie nō te parau nō ‘ānanahi o Pōrīnetia farāni e tōna mau ta’amotu. E hōro’a mai te Tōmitera Fa’atītī’aifarora’a o te mau fenua i te ara (CGET) i te tutāpapara’a ‘iterave nō te fa’a’ohie i te fa’aineinera’a o taua hōho’a ra e nō te ‘āpe’e i te mau piha tōro’a o te Fenua e ha’apa’o mai i te reira. E fa’a’ā’ā’anohia atu taua tuha’a ‘ohipa ra, i fa’ata’ahia i roto i te tahi fa’aaura’a, e tae atu i te fāri’ira’ahia te hōho’a fa’aineinehia e te ‘Āpo’ora’a rahi o Pōrīnetia farāni.

‘Āpe’e i te māhiera’a o te mau ‘oire

- 2.1.6 Ua riro te mau ‘oire ei rāve’a faufa’a rahi o te ha’amāhiera’a i roto i te mau ta’amotu o Pōrīnetia farāni. E ti’a i te Hau ia ‘āpe’e ia rātou i roto i tā rātou mau ‘ōpuara’a i te pae o te ha’afaufa’ara’a i te mau patu rarahi a te ‘oire. E fa’aaui o ia e te Fenua e te mau ‘oire te tahi parau taumatahiti e fa’ata’a ra i tāna pāturura’a pae faufa’a o te mau ‘ōpuara’a ha’afaufa’ara’a a te ‘oire. E ravehia taua mau ‘ōpuara’a ra i roto i te ‘ōperera’a i te pape, te tamāra’a i te vi’ivi’i e te ti’a’aura’a i te mau pehu.
- 2.1.7 Ma te ha’afaufa’a ‘ore i te parau fa’aaui taumatahiti i ni’a nei, e tauturu ato’a te Hau i roto i te tu’ura’a i te tahi faufa’a nō te mau ha’afaufa’ara’a matameha’i a te mau ‘oire i Pōrīnetia farāni. E hōro’a atu o ia i te mau matahiti ato’a te tahi tino moni e tu’uhia i roto i te ‘aufaura’a o tā rātou mau ‘ōpuara’a i ni’a i te mau ha’afaufa’ara’a (oia te DTC).
- 2.1.8 E ta’a’ēra’a rahi tē ‘itehia nei i roto i te mau faufa’a tumu a te mau ‘oire i Pōrīnetia farāni. E tupu ai te ‘aifāitora’a i roto i tō rātou māhiera’a e nō te pāruru i te tahi ‘atira’a turuautaea’e i rotopū ia rātou, nā te ‘Āfata FIP e fa’arava’i mai i taua mau ta’a’ēra’a ra. Ua fa’a’īhia te tahi tuha’a o teie ‘āfata e te moni fa’aō o te mau tute a Pōrīnetia farāni, te tahi tuha’a moni ‘ē atu i fa’ahitihia i ni’a nei e te tuha’a moni a te Hau. E fārerei tāmau te Hau e te Fenua, nā Peretīteni o te Tōmite o te mau Faufa’a o te fenua (CFL) e te mau ‘oire i ni’a i te fa’a’ohipara’a i te tino moni o taua fa’anahora’a ra.
- 2.1.9 E roa’a ai i te mau ‘oire i te rave pāpū i tā rātou mau ‘ohipa tāvinira’a i te huira’atira, e au te mau ‘oire o Pōrīnetia farāni ia fāna’o i te mau rāve’a tano i te mau fa’ahepora’a o te terera’a o tā rātou mau ‘ohipa, oia ho’i te ha’apa’arira’a i te mau rave ‘ohipa i ni’a i te tōro’a.

Ha'apa'ari i te ihiihi e roa'a mai ai te 'ohipa e te 'ohipara'a

E tupu ai te mau 'ōpuara'a a Pōrīnetia farāni nō tōna māhiera'a, e au te tahi ha'apa'arira'a o tōna ihiihi ia tupu, e matara mai ai te mau 'ōpuara'a a te ta'ata e te mau 'ōpuara'a o te mau patu rarahi i roto i te mau tuha'a e vai i te vaira'a. E roa'a mai ai i teie mau 'ōpuara'a a te ta'ata te fāna'o rahi ia 'auhune, e au te 'aufaura'a o te ihiihi ia ha'apa'ohia e tae atu i te fāna'ora'a i te tārahu. E 'āpe'a te Hau ia Pōrīnetia fārani ia tāpae i ni'a i taua mau fā ra.

'Āpe'e i te 'ōpuara'a unuma i Pōrīnetia farāni

- 2.2.1. Ua riro te ha'amāhiera'a o te ihiihi ei 'ohipa matameha'i nā Pōrīnetia farāni. Nō te ta'a'ē o te vaira'a o te fenua, e au te mau ha'afau'ara'a e ravehia i reira ia fāna'o i te tahi fa'atutera'a tano e te 'ana'anataehia. E pāruru te Hau, e piri ato'a ho'i, i te fa'anahora'a o te fa'a'orera'a o te tute e tae atu i te 31 nō tītēma 2025 e, tē fafau nei o ia i te fa'a'ohie i te tuatāpapara'a o te mau anira'a fa'a'ore tute.
- 2.2.2. E turu te pai'umara'a o te ha'afau'ara'a a te mau ta'ata 'ē'ē i Pōrīnetia farāni i te māhiera'a o te 'ohipa i roto i te fenua. Nō reira, e fa'a'ohie te Hau i te tomora'a e te fa'aeara'a o te mau ta'ata 'ē'ē e hina'aro e ha'afau'ara'a i roto i te ihiihi nā roto i te hi'ora'a mai i te mau fa'anahora'a 'āpī o te fa'aeara'a i Pōrīnetia farāni e, e ha'amāmā o ia i te fa'anahora'a o te hōro'ara'a i te mau parau fa'ati'a i te mau ta'ata 'ē'ē nō roto mai i te mau fenua e māhie mai ra.
- 2.2.3. E roa'a ai i te fa'aitoito i te tata'ura'a i rotopū i te mau taiete, e fa'ata'a mai te fa'anahora'a o te arata'ira'a i fa'aauhia i rotopū i te Hau e te Fenua i te huru ha'afāna'ora'a i te mau rave 'ohipa o te fenua nei i te mau fa'anahora'a a te hau i ni'a i te ha'apa'arira'a tōro'a.

Ha'afau'ara'a i te mau tuha'a e vai i te vaira'a i Pōrīnetia farāni

- 2.2.4. E roa'a ai ia Pōrīnetia farāni i te rave i te mau ha'afau'ara'a nō 'ānanahi, e mataara te Hau ia fāna'o te fenua i te mau tino moni o te Tārena o te mau Ha'afau'ara'a nō 'Ānanahi (PIA III) nō te mau 'ōpuara'a maita'i 'āpī e ō atu i roto i te onora'a o te ito e te tauira'a o te nūmerauira o tāna ihiihi. E mataara mai te Hau i ni'a i te hōro'ara'ahia te mau tauturu moni a te PIA III nā roto i te fa'atanora'a i te fenua nei te fāito o te fāri'ira'ahia, mai te peu e tano ia reira, e te mau tumu o te pi'ira'a i te mau 'ōpuara'a.
- 2.2.5. Ua riro « te ihiihi moana » i Pōrīnetia farāni ei tuha'a faufa'a rahi o te ihiihi e ei mataarara'a matameha'i a te mau taiete 'ohipa o te moana i Pōrīnetia, i reira e 'itehia ai te hau e te mau taiete unuma. Nā roto i te parau fa'aau taumatahiti i fa'aauhia e te Fenua, e tauto'o te Hau i roto i te 'aufaura'a i te fa'anehenehera'a o te mau uahu rava'ai e te ho'ora'a mai o te mau vāhi fa'aainera'a i te mau i'a tāi'ahia e tano i te mau motu ātea. E fa'a'ohie o ia i te fa'a'āpīra'a o te mau pahī tautai nā te moana e, e 'āpe'e i te mau ha'afau'ara'a 'āpī, nā roto ihoā ra i te fa'a'orera'a o te mau tute. E mataara te Hau e te Fenua i ni'a i te fa'ata'ara'a i te tahi tuha'a e roa'a mai ai i te mau ta'ata i Pōrīnetia nei te fāna'o ia ha'apa'arihia i te tōro'a, nā roto i te tāmaura'a i te fa'anehenehera'a o te mau vāhi nō te mau tata'ura'a a te Fare Ha'api'ira'a Teitei o te 'Ohipa tautai e te ha'amaita'ira'a i te tahi hina'aro i tano maita'i i te mau mea e hina'arohia ra. E fāna'o ai i te rave roa mai i te moana e te mau fa'anahora'a i roto iāna i te vai'āpīra'a ra, e ha'amaita'i rātou i te fa'anehenehera'a o te mau vāhi piri pae miti ei area ha'api'ira'a.
- 2.2.6. Tē fāna'o nei o Pōrīnetia farāni i te mau faufa'a 'ōfa'i mīnera e rave rahi i raro i te moana. Ia au i te mau fa'aturera'a e fa'a'ohipahia ra, e ti'amāra'a tō Pōrīnetia farāni i te fa'aho'ona e te ha'afau'ara'a i taua 'ī ra nō tōna māhiera'a. I muri mai i te tuatāpapara'a i ravehia e te Pū Mā'imira'a nō te Māhiera'a (IRD) i ni'a i te mau faufa'a 'ōfa'i mīnera i raro i te moana, e ti'a i te

Hau ia pāturu i te mau 'ōpuara'a ato'a nō te ha'afau'ā e te fa'aho'ona i taua mau faufa'a ra i raro i te moana, i ni'a i te anira'a a te Fenua.

- 2.2.7. Ua riro te tuha'a o te fāri'ira'a rātere ei fāna'o rahi nō te ihiihi o Pōrīnetia, o tē tano roa ia ha'afau'āhia. Nō reira, e fa'aō mai te Hau i roto i te ha'amaita'ira'a o te mau fa'anahora'a fāri'ira'a manihini i Pōrīnetia nei nā roto i te parau fa'aau taumatahiti i fa'aauhia e te Fenua e te fa'anahora'a o te fa'a'orera'a tute. E mataara o ia i ni'a i te ha'apa'ora'a i taua 'ohipa matameha'i ra i roto i tāna 'ohipa fa'aturehia. Nō reira, e fa'aitoito o ia i te fa'a'ohie i te hōro'a i te mau parau fa'aeara'a a te feia 'ihitai o te mau pahī rātere e te mau manihini nō roto mai i te mau fenua mātete e māhie mai ra.
- 2.2.8. Nō te rarara'a o Pōrīnetia farāni, ei taura'a manureva ia au i tō te mau taura'a manureva o te ara e i fa'atanohia i ni'a i te ta'a'ēra'a o teie fenua, e ti'a ai. I roto i te taiete Taura'a manureva i Tahiti, (i fatuhia e 49% e Pōrīnetia farāni, 30% e te CDC, 19% e te EGIS e 2% e te AFD), tē ti'a nei te Hau i ni'a i tōna ti'ara'a mana pāruru i te ha'amaita'ira'a o te mau tauha taura'a manureva o Tahiti Faa'a, Bora, Rai'ātea e o Rangiroa e, nāna e fa'a'āpī e, e ha'amaita'i ho'i i taua mau taura'a ra.
- 2.2.9. Tē fafau nei te Hau e te Fenua e tupu te tau'apara'a nō te ha'amau i te tahi taura'a manureva ha'apūra'a i roto i teie area.
- 2.2.10. Tē fafau nei te Hau e pāturu o ia i te mau 'ōpuara'a e hina'aro ra e ha'apa'ari i te tuha'a o te mau ito fa'a'āpī tāmau e fa'ahotuhia i Pōrīnetia farāni e, e fa'a'ohipa-ato'a-hia. Nō te reira ua fa'aauhia te tahi parau nō te tahi roara'a matahiti i rotopū i te Pū ADEME e te Fenua, e nahonaho ai i te Hau ia tu'u mai i tāna tauturu i roto i te monora'a ito e te fa'a'ohipara'a i te tahi poritita araira'a e te ti'a'aura'a i te mau pehu. A ta'a noa atu ai taua parau fa'aau ra, e fa'aō mai te Hau i roto i te ha'amaita'ira'a i te mau fa'anahora'a o te fa'ahaumarūra'a i te pape to'eto'e (SWAC) i Pōrīnetia farāni.
- 2.2.11 Nō te fa'anahora'a o te auturuturura'a o te fenua farāni, te turu a Pōrīnetia farāni i roto i te ha'amaura'a i te tahi 'aravihi o te fenua farāni i te pae o te paura 'atomi e, te 'ōpuara'a o te arata'ira'a i tāpe'ahia mai i roto i te ta'ahira'a e tae atu ai i te 'āfaitora'a mau, mea tano e mea ti'a ia fāna'o o Pōrīnetia farāni i te mau tārifā uira faitohia. Tē fafau nei te Hau e tu'u o ia i roto i te fa'anahora'a o te 'arata'ira'a te tahi 'āpe'era'a i te Fenua i roto i tāna mau fa'aitoitorā'a e mono i te ito e, te ha'amaita'ira'a i te ito fa'a'āpī tāmau, o tē aratō i te fa'atopara'a o te ho'o o te uira, nō te mau 'aimāmau rava'i 'ore ihoā ra.
- 2.2.12. E ti'a roa i te Hau ia tu'u i mua i te Fenua te tu'urimara'a o te tahi parau fa'aau 'ohipa 'āpitira'a e toru ona tuha'a : nā mua roa, te tauto'ora'a, e tae atu i te hōro'ara'a i te tahi tuha'a moni, i te mau 'ōpuara'a nō te ha'amāhiera'a i te mau ito fa'a'āpī tāmau ; te piti, te 'ōperera'a i te 'aravihi o te tā'ato'ara'a o te mau Pū a te Hau (te AFD, ADEME, etv.) i te pae o te nu'ura'a o te 'ite, i roto ihoā ra i te mau tuha'a o te pū'oirā'a o te mau ito fa'a'āpī tāmau, te fa'a'ohipara'a i te mau fa'anahora'a o te pi'ira'a i te 'ohipa, te tāuirara'a i te mau fenua 'ōmo'e, te ha'afau'ā'ara'a i te ito o te mau pehu e te ha'amaita'ira'a i te mau rēni fa'a'ohie 'aparaura'a ; e te toru, te 'āpitira'a ia Pōrīnetia farāni i roto i te mau 'āpara'a e tō te ao nei i ni'a i te anuvera.

Ha'amaita'i i te 'aufaura'a o te ihiihi fenua o Pōrīnetia

- 2.2.13 E tupu te pai'umara'a o te 'ohipa ihiihi nā roto i te fa'anahora'a o tā te fare moni e pūpū mai, e tano atu ai i te mau taiete. E turu mai te Hau i roto i te tu'ura'a i roto i te ihiihi o Pōrīnetia te tahi tuha'a, nā roto anei i te AFD. E ti'a ato'a iāna ia pāturu, i roto i te vetahi mau hi'ora'a, nā roto i te tu'ufa'ahoura'a i te tino moni nō te taupoto, e aore ra te tauroa, i roto i te mau fare moni o te fenua nei.

- 2.2.14. E tano ato'a te mau taiete o te fenua nei ia fāna'o i te tahi tu'ura'a faufa'a a te hau. Nō te reira, tē rave nei te Bpifrance i tāna 'ohipa i te fenua nei e tē tāmau nei te AFD i te ha'amaita'i i te fa'anahora'a o tāna tu'ura'a.
- 2.2.15 Tē mataara nei te Hau i ni'a i te mau tārifā a te mau Fare moni. Mā te tauturu a te Pū IEOM, tē fa'aaui nei te tōmitera teitei o te Repūpirita i te mau matahiti ato'a i te tahi parau nō te fa'atereaura'a o te mau tārifā. I te tahi a'e pae, tē tāmau noa nei te Pū IEOM i tāna i fafau i te fa'aitira'a i te ta'a'ēra'a o te ho'o o te tārahu i te mau taiete nā roto i te piara'a i te mau tuatāpapara'a i ni'a i taua tumu parau ra e te 'ārorira'a i te mau ta'ata e au mai o te mau fare moni.
- 2.2.16. Tē fafau nei te Hau e 'āpe'e o ia ia Pōrīnetia farāni i roto i te ihiihi o te pa'ari. E tāmau o ia i te mau 'aparaura'a e te Fare ha'api'ira'a teitei o Pōrīnetia farāni (UPF), oia ho'i te parau fa'aaui o te vaira'a i ni'a i te fenua, nō te fa'atiani i tōna rarara'a i te pae o te mā'imira'a nō te fenua e, i te pāturu i te mau tārena mā'imira'a-ha'amaita'ira'a ; e 'āpe'e ato'a te Hau i te mau 'ōpuara'a i ni'a i te mā'imira'a-ha'amaita'ira'a o te mau pū mā'imira'a e vai ra i Pōrīnetia farāni, rātou ihoā ra e mana fa'atere tōna i ni'a ia rātou. E fa'a'ohie te Hau i te ha'afāna'o i te mau pi'ira'a 'ōpuara'a o te fenua farāni a te mau pū 'ohipa fa'anahora'a 'āpī.

'Ohipa nō te fa'afātatarā'a o te mau ta'amotu i Pōrīnetia farāni

Tei te āteara'a e 16 000 kirometera te vaira'a o Pōrīnetia farāni ia Farāni e, ua tātuha'ahia tōna area fenua i te rahira'a e 118 motu i ni'a i te 'ā'anora'a e 5 mirioni tiromētera tuea. Nō teie huru vaira'a, tē fārerei nei tō Pōrīnetia i te mau fifi i te mau mahana ato'a i te pae o te hāhaerera'a e te fāna'ora'a i te mau tāvinira'a huira'atira e, e tūra'i ra te reira i te Fenua ia ha'amau i te mau poritita huira'atira e tano i te mau tuha'a tāta'i tahi i tōna fenua. I roto i taua fa'anahora'a ra, ua fa'a'ohie te Hau i te fa'afātatarā'a o te mau motu o Pōrīnetia farāni, e ua 'āpe'e ato'a i te mau fa'aitoitorā'a a te Fenua e te mau 'oire nō taua mau huira'atira o te mau motu ātea e, ua fa'a'ohie i te fāna'ora'a te mau ta'amotu tāta'i tahi i te mau rēni utara'a e te 'aparaura'a.

Fa'atupu, ha'amaita'i e tāmau ā te auturuturura'a nō te āteara'a i Pōrīnetia farāni

- 2.3.1 E fa'atupu mai te orara'a i roto i te mau motu te mau ha'amāu'ara'a rahi o te mau hāhaerera'a o te mau huira'atira o te mau motu ātea 'ē. Nō te fa'aiti mai i taua mau fifi ra e, ia fāna'o te mau ta'ata ato'a o Pōrīnetia i te hō'ē ā fāna'o, ua fa'a'ohie te Hau i te mau tere i te fenua farāni e, e 'āpe'e tino moni ato'a o ia i te mau ta'ata e hina'aro e haere i roto i te mau fare ha'api'ira'a teitei, e aore ra e rave i te tahi ha'apa'arira'a tōro'a. E fa'a'ohie te Hau i te auturuturura'a nō te āteara'a i roto i te fenua maoti te fa'a'orera'a tute o te mau faura'o utara'a, e roa'a atu ai i te fa'aiti mai i te mau uta'a o te ha'afau'ara'a a te taiete manureva.
- 2.3.2. Ua fa'ata'a 'āpiti te Hau e te Fenua i roto i te fa'anahora'a o te arata'ira'a i te mau rēni e te mau rāve'a fa'aitira'a i te mau hotu o te vai'ōmo'era'a e te vaiāteara'a o te vetahi mau motu.

'Āpe'e te māhierera'a nūmerara'a uira i Pōrīnetia farāni

- 2.3.3. Ua riro te mau rāve'a 'aparaura'a nūmerara'a uira ei fāna'o rahi nō te fa'aiti mai i te teiaha o te mau āteara'a e nō te fa'a'ohie i te fāna'ora'a i te mau fa'anahora'a a te mau piha tōro'a hina'arohia, te ha'api'ira'a e te ha'apa'arira'a tōro'a, e tae atu i te 'ohipa ihiihi. Tē pāturu nei te Hau i te māhiera'a o te tānūmerara'a uira i Pōrīnetia farāni, i roto ihoā ra i te tu'ura'a i tāna tuha'a moni. E pāturu o ia i te fa'a'ā'anora'a o te mau rēni 'ōpere vitiviti, ia hi'o a'e o ia i te mau hina'aro tāmau ia tī'a mai te mau fa'anahora'a a te hau i roto i te 'ōpere-fa'ahou-ra'a i te mau fenu hi'o. Tē 'ohipa ato'a nei nō te tā'amura'a i te fenua i te mau rēni nūmerara'a uira o te ao nei, e tae atu i te pū'oirā'a i ni'a i te mau tuha'a ato'a o teie fenua i ni'a i te rēni 'aparaura'a. Tē pāturu ato'a nei o ia i te māhiera'a o te ha'api'ira'a nūmerara'a uira.

Pāturu i te mau 'ōpuara'a e turu i te ha'afātatarā'a o te mau motu

- 2.3.4. E ha'afāna'o te ha'afātatarā'a o te mau motu ātea o Pōrīnetia farāni i te orara'a i roto i te mau motu haeha'a e te mau motu teitei, te māhiera'a o te ihiihi e te teremaita'ira'a o te mau ʻī e te mau ta'ata i roto i te fenua e, mai te fenua e tae atu i te fenua farāni. I roto i taua fa'anahora'a ra, ma te fa'aoti 'āmui e te Fenua e te mau 'oire, e pāturu te Hau i te tu'ura'a i te faufa'a moni i roto i te mau 'ōpuara'a e roa'a atu ai i te ha'afātata i te tahi tuha'a o te fenua, e aore ra te tā'ato'ara'a.
- 2.3.5. Tē fafau nei te Hau e te Fenua e tāu'aparau rāua nō te ha'amaita'i i te hōhō'a o te fa'anahora'a o te mau purūmu i ni'a i te motu o Tahiti e te vetahi mau motu teitei nō te 'imira'a i te vetahi mau rēni matameha'i o te ha'afātatarā'a o te mau area vāhi mou'a nā roto i te tapūra'a i te mau 'e'a e te mau purūmu haerera'a e te fa'ata'ara'a i te tahi hōhō'a fa'anahora'a o te mau purūmu tomora'a i roto i te mau area mou'a 'ohie ia tomo i reira.

3. PŪPŪ I TE TAHI MAU HURU ORARA'A HAU ATU I TE MAITA'I I TE HUIRA'ATIRA O PŌRĪNETIA

Tē hina'aro nei te Hau e te Fenua i te patu i Pōrīnetia farāni te tahi taiete 'ā'au fa'ari'i, pāroru, te'ote'o i tōna iho ta'ata e te ʻI o tōna mau faufa'a, ia roa'a i te ta'ata ta'itahi, tāne e te vahine, ia 'ūmatatea i reira e, i te tā'ato'ara'a ia 'ōra 'āmui i te mau 'ōpuara'a va'ata'ata. E roa'a ai i te tāmāu roa atu ā i te fa'aura'a tōtiare a Pōrīnetia, e au ia patuhia te tahi fa'anahora'a pāroru tōtiare maita'i e te mataara i te feiā paruparu, ia ha'amaita'ihia te tahi taiete o te 'ite e fāna'ohia e te tā'ato'ara'a e, ia fa'a'āpīhia te fa'anahora'a o te orara'a i fa'atanohia i te iho ta'ata e te mau peu tumu a te patuhau. E tupu ai te 'aifāitora'a mau i Pōrīnetia farāni, ua vauvuhia teie mau fā i roto i te fa'anahora'a o te arata'ira'a, o tē fa'ata'a ra i te rēni haerera'a e tāpae atu ai i nī'a i te mau fāito orara'a e te mau tītura'a o te ha'amāhiera'a i 'itehia i roto i te fenua farāni.

Tāmāu ā te patura'a o te tahi fa'anahora'a tōtiare maita'i e te pāroru

Ua riro te mataarara'a i nī'a i te mau mero paruparu ei tāpa'o nō te tahi taiete vaimatara e te 'ā'au pāroru. Nō te ha'amaui i te mau tītura'a e tupu ai te 'ūmatateara'a o te tā'ato'ara'a, e rohi te Fenua i te 'atu'atu i te tahi fa'anahora'a ea maita'i. Nō reira, pāturuhia e te Hau, e mataara o ia i nī'a i te vaimaorora'a o tāna fa'anahora'a pāroru tōtiare. E hī'o ato'a o ia e ua tano mau anei te mau uta'a o te rapa'aura'a i te mau tauuiira'a tōtiare e te huru o te hui'atira o te fenua e, e pāroru ho'i i te feiā paruparu, te feiā 'āpī e te mau ruhiruhiā ihoā ra.

Tāmāu ā i te fa'afāito i te mau tāpura 'ohipa oti ato'a

- 3.1.1. E vai maoro ai te mau tītura'a o te tahi orara'a hoāva'a i Pōrīnetia farāni, mea tano ia ha'amauhia te tahi fa'anahora'a pāroru tōtiare maita'i. Te fā mātāmua roa, o te vai'aifāitora'a ia taua fa'anahora'a ra. E mataara te Fenua ia ha'amaita'ihia te fa'anahora'a o te mau rapa'aura'a, te amora'a o te mau uta'a, te fāito o te mau tuha'a moni pārorura'a e te terera'a o tāna fa'anahora'a fa'atuha'ara'a, ia vai 'āifāito noa tāna mau tāpura 'ohipa oti ato'a. I te hī'ora'a i te tupura'a o te reira, e ti'a roa i te Hau ia tāmāu atu ā i tāna tauto'ora'a i te Fenua i roto i tāna fa'a'ohipara'a i taua mau tauuiira'a ra.
- 3.1.2. Tē fafau nei te Fenua e arata'i o ia i te tahi tauira'a o te Fa'anahora'a Pārorura'a Tōtiare o te Tā'ato'ara'a (PSG), nā roto i te ha'amaita'ira'a i tāna huru fa'aterera'a, te ha'amaura'a i te mau 'āma'a tāhō'ēhia e te fa'a'aifāitora'a i te mau tino moni fa'ata'ahia, mā te feruri mai i nī'a i te parau o te mau tārifā e fa'a'ohipahia nei i nī'a i te feiā pāroruhia a te mau fa'anahora'a o te hau metua. Nā roto i te parau fa'aau, nō te hina'aro i te fa'atereau i te mau ha'amāu'ara'a, e ha'amaui i te mau mauha'a tāpenara'a e te ha'amaita'ira'a i ravehia, e tano roa i te Hau e te Fenua ia fa'aau i te matahiti 2017, e tāmāu atu ā rāua i te tauturu tuha'a moni a te Hau nō te pārorura'a o te ea e tae atu i te fa'anahora'a o te turuturuautaea'era'a i fa'ata'ahia nō te feia paruparu a'e.

Ha'amaita'i i te mau uta'a o te rapa'aura'a

- 3.1.3. Nā roto i te ha'amaita'ira'a o te mau uta'a o te rapa'aura'a, e 'ohie atu ā te amora'a o te mau uta'a a taua feiā ma'i ra. Tē pāturu nei te Hau, nā roto i te AFD, i te tu'ura'a o te tahi tuha'a moni tārahuhia o te tāpura faufa'a taumatahiti nō te ha'afaufa'ara'a a te fare ma'i (CHPF), nō te ho'o mai i te mau tauiha'a rapa'aura'a. Nō te amora'a o te mau uta'a o te rapa'aura'a o te mau ma'i 'aita'ata, ei tauiha'a tā'a'ē, e ti'a ai. Tē tauto'o nei te Hau i te piha 'ihī'aita'ata a te Fare ma'i, CHPF, nā roto i te tu'ura'a e 716 mirioni farāne i roto i te roara'a e toru matahiti i roto i te tāpura faufa'a ha'afaufa'ara'a nō te ho'o mai i te mau tauiha'a e te ha'afāna'ora'a e toru taote ma'iroto.
- 3.1.4. Tē mataara nei te Hau ia tu'u mai te Pū nō te 'Ohipa Tauturu i te Maita'ira'a, ANAP, i tāna tauturu 'iterave i roto i te 'āpe'era'a i te fare ma'i, nā roto atu i te AFD, ia au i te mau tītura'a i fa'ata'ahia e te parau fa'aau i fa'aotihia i rotopū i te AFD e te ANAP.

- 3.1.15. Nā roto i te parau fa'aaui, e rave 'āpiti te Hau e te Fenua i te fa'aineinera'a i te mau tārena e te mau tāpura 'ohipa fa'ata'ahia e te Perera'a o te Ea nō te mau motu o te Ara Moana.
- 3.1.16. Nō te rahi o te mau tuha'a o te fenua, e mataara te Hau e te Fenua i te amora'ahia i ni'a i te fāito hope, te uta'a o te feia mā'i e noho ra i roto i te mau motu ātea 'ē. E hi'o mai rāua i te ha'amaita'ira'a o te mau faura'o utara'a i fa'ata'ahia nō te utara'a o te mau mā'i rū i roto i te mau ta'amotu tāta'i tahi.
- 3.1.7. E au te mau rā'au tahiti ia 'itehia e ia ha'afaufa'ahia. Nō reira e ti'a roa i te Hau ia tauto'o i te mau mā'imira'a i roto i taua tuha'a ra.

Fa'a'ohie i te amora'a uta'a o te feiā paruparu

- 3.1.8. Nō te amora'a o te uta'a o te mau ti'arepura'a o te hīro'a e te vāite, te 'arora'a i te mau hia'ai mahu'ore e te onono, e te 'āpe'era'a i taua fifi ra, e au te tā'ato'ara'a o te mau ta'ata ato'a e au mai i Pōrīnetia farāni ia 'ohipa mai. E 'āpe'e te Hau i te Fenua i roto i te ravera'a i te tahi hi'opo'ara'a o te fifi nō te ha'amaui i te mau fa'anahora'a e tano. Nō te parau o te amora'a i te uta'a o te mau ta'ata i roto i te ti'arepura'a mahu 'ore, e tu'u mai te Hau i tōna 'aravihi i roto i te Fenua, nā roto i te 'ohipara'a i piha'i iho i te feiā 'āpī e rave nei i te mau rā'au ta'ero. E fa'aineine te Hau e te Fenua i te tahi 'aparaura'a nō te ha'amaita'i i te mau tītau fa'ahepora'a i roto i te orara'a tōtiare, ei rāve'a monora'a i te mau horora'a e, nō te fa'a'ā'ano atu ā i te fa'aineinera'a o te mau tau ha'api'ira'a i te amouta'a a te metua, mai te peu e tamari'i tei vaiiho 'ōverehia.
- 3.1.9. Tei mua te feiā 'āpī o Pōrīnetia i te mau fifi 'āpī, mai te poria mē'i e te teiaha rahi, te hia'ai mahu'ore e te onono, e te 'ohipa 'ore. Ia au i te mana e vai ra i roto iāna, e pāturu te Hau i te mau poritita huira'atira e ravehia e te Fenua e te mau 'oire nō te feiā 'āpī o Pōrīnetia e, fa'a'ohie i te ha'afāna'ora'a ia Pōrīnetia farāni i te mau 'āfata a te hau i fa'ata'ahia nō te feiā 'āpī (mai te 'Āfata tāmatamatarā'a nā te feiā 'āpī (FEJ).
- 3.1.10. I roto i te taurira'a o te huru o te huira'atira i Pōrīnetia farāni, tē 'itehia ra te rū'aura'a o te huira'atira. Nō teie huru, e au ia fa'ata'ahia i roto i te poritita huira'atira te tuha'a o te feiā pa'ari ti'amā ta'a'ē a'e ia rātou e hina'aro ra i te tauturu. Ia au i te 'ōti'a o tōna mana fa'atere, e pāturu te Hau i te mau poritita huira'atira e ravehia e te mau ti'amana o te fenua nō te mau ruhiruhiā.

Ha'afāna'o i te tā'ato'ara'a te mau tītaura'a o te fa'aōra'a i ni'a i te tōro'a e te orara'a tōtiare manuia

E vai ai te orara'a 'āmui e te fa'aineinera'a i te mahana nō 'ānanahi, tē fa'aō nei te Fenua i ni'a i te 'e'a o te ihiihi o te 'ite e te pa'ari. Tē pāturu pāpū nei te Hau i taua hina'aro ra, i roto i te mau tuha'a e mana ai o ia, mai te ha'api'ira'a e te 'āpe'era'a i te Fenua i roto i te fa'a'ohipara'a i tōna mana fa'atere. E au te 'e'a o te ha'apa'arira'a tōro'a ia vai matara noa nō rātou e vai ātea ra i te mātete o te 'ohipa e, o tā te Hau e te Fenua e hina'aro ra e hōro'a i te fāna'o nō te tahi fa'aōra'a pāpū i roto i te taiete e te 'ohipa.

Ha'amau i te mau tītaura'a e manuia ai te tā'ato'ara'a i roto i te fare ha'api'ira'a e te ha'api'ira'a

- 3.2.1. Ua riro te fare ha'api'ira'a teitei, UPF, ei pū nō te 'ite e te ha'api'ira'a i roto ia Pātifita. E ha'afāna'o o ia i tō Pōrīnetia ia ha'apa'ari i tō rātou ferurira'a io rātou iho e, ia rohi i roto i te fa'ahotura'a o te patuhau. E 'āpe'e te hau, i te pae faufa'a, i te ha'amaita'ira'a o te fare ha'api'ira'a teitei. E 'āpe'e o ia i te patura'a o te tahi fa'anahora'a tano i te mau hina'aro o te fenua e i fa'ata'ahia nō te pāturu i te fa'aōra'a o te feia 'āpī o Pōrīnetia i te ha'api'ira'a teitei. E pāturu o ia i te patura'a i te mau patu 'āpī i te Fare ha'api'ira'a teitei e te ha'amaita'ira'a i te mau fare nohora'a o te mau tamari'i ha'api'i.

3.2.2. Ia au i te mau fa'auera'a a te ture tumu i ni'a i te papa ture o Pōrīnetia farāni, e mana te mau ti'amana o te fenua i roto i te fa'anahora'a e te terera'a o te ha'api'ira'a faito tuatahi e te tuarua e tae atu i te ha'api'ira'a tuatoru, aita rā i roto i te ha'api'ira'a teitei UPF. Nō reira, e ma te fa'atura i te mana o Pōrīnetia, ia au i te papa ture, e fa'ata'a te Hau e te Fenua, nā roto i te tahi parau fa'au taumatahiti, te huru o te rave 'āpitira'a i roto i te terera'a o te ha'api'ira'a i Pōrīnetia farāni, e tae atu i te huru tauto'ora'a i te 'ōpuara'a pae ha'api'ira'a a te Fenua e tōna fa'ahotura'a. E tauto'o ato'a mai te Hau i roto i te tu'ura'a i te tahi tuha'a moni i roto i te mau faura'o utara'a tamari'i ha'api'i e fa'aîneinehia e te Fenua, ia au i te mau tītaura'a i fa'ata'ahia e te ture faufa'a moni mātāmua a te Hau e, nā roto i te mau parau fa'au i roto i te mau ha'amāu'ara'a o te ha'afaufa'ara'a; e tae atu i te parau fa'au o te tu'ura'a mai i te mau 'orometua ha'api'i a te fa'aterera'a ha'apa'o i te ha'api'ira'a i te fenua farāni.

3.2.3. Ia au i te tuhara'a o te vaira'a o te fenua, e au i te mau tamari'i o Pōrīnetia ia fa'aru'e i tō rātou ta'amotu nō te nu'u atu ā i roto i tā rātou ha'api'ira'a. I roto i taua fa'anahora'a ra, e ti'a roa i te Hau ia 'āpiti i roto i te tu'ura'a i te tahi tuha'a moni nō te patura'a o te mau fare ta'otora'a e roa'a ai ia rātou te tahi orara'a maita'i e manuia atu ai i roto i tā rātou ha'api'ira'a.

Ha'amau i te tahi fa'anahora'a o te fa'atuha'ara'a 'aifaito nō te mau rave 'ohipa a te Hau

3.2.4. E roa'a mai ai i te fa'anahora'a o te orara'a 'aifaito i te mau rave 'ohipa fa'atuha'ahia a te Hau, ua fa'au te Hau i te tahi tōmite hi'opo'a ia tuatāpapa i te mau 'e'a e te mau rāve'a ato'a e roa'a ai i te fa'aho'ona i te fa'aiti mainera'a o te moni fa'aho'ona taupoto o te fa'atuha'ara'a, oia te ITR.

Pāturu i te fa'aōra'a o te feiā 'āpī o Pōrīnetia

3.2.5. Nō te huru o te ihiihi o te fenua, ua waitaha'a noa o Pōrīnetia i mua i te mau fa'a'ohura'a o te ihiihi o te ao nei, o tē riro i te fa'ahuru'ē i te mātete o te 'ohipa o te fenua, i roto ihoā ra i te mau ta'amotu ātea, e te mau rave 'ohipa aita e parau tū'ite. I roto i te 'ōti'a o tōna mana fa'atere, tē pāturu nei te Hau i te mau poritita huira'atira e amohia e te Fenua i te pae o te 'ohipa.

3.2.6. Ia au i te fa'anahora'a o te mana fa'atere i te pae o te pānurura'a, tē 'ohipa nei te Hau nō te fa'aōra'a i te feiā 'āpī o Pōrīnetia i ni'a i te tōro'a, hau atu ā i roto i te mau ta'amotu ātea. Nā roto i te fa'anahora'a o te tau fa'ehau ha'amātarohia, te RSMA, e ma te 'ohipa 'āmui e te Fenua, tē hōro'a nei o ia i te mau ha'api'ira'a i fa'atū'atihia i te mau perera'a o te fenua e te mau hia'ai o te mātete o te 'ohipa. Tē fāito tāmāu nei te Hau e te Fenua i te mau ha'amaita'ira'a o teie fa'anahora'a nō te fa'atano atu i te mau hina'aro o te huira'atira e tō te fenua (ha'apa'arira'a tōro'a, tihēpura'a, ha'api'ira'a, etv.)

3.2.7. E ti'a ato'a i te Hau ia ti'a mai i roto i te mau fa'aitoitora'a a te mau ti'amana o te fenua nō te feiā rava'i ore, nā roto anei i te ha'amaura'a i te mau rāve'a ta'a'ē e roa'a ai i te 'aufau i te mau 'ohipa nō te maita'i o te tā'ato'ara'a e, pāturu atu ai i te fa'aōra'a i roto i te orara'a tōtiare e te tōro'a.

3.2.8. Ua riro te ha'apāutuutura'a o te turuturura'a e te vai'āmui'ira'a i roto i te taiete, e tae atu i te fa'aōra'a i roto i te tōro'a e te orara'a tōtiare o te feiā 'āpī o Pōrīnetia ei 'ohipa matameha'i i fāri'i 'āmuihia e te Hau e te Fenua. E tāpae ai i ni'a i taua mau fā ra, tē fa'au nei te Hau e te Fenua i te tahi parau e roa'a ai i te feiā 'āpī o Pōrīnetia te fāna'o nō te fa'aō ia rātou, i te pae o te tāvinira'a tīvira, i roto i te mau tuha'a 'ohipa e maita'i ai te tā'ato'ara'a.

Ha'apāpū i te huira'atira o Pōrīnetia i te tahi huru orara'a 'ūmatatea e te fa'atura i tā rātou mau peu e tō rātou iho tumu

Ia roa'a i te pūpū i mua i tō Pōrīnetia te tahi fa'anahora'a tano i tō rātou orara'a, e vai noa ia te fa'aura'a tōtiare i roto i te 'ūmatateara'a e te auturuturura'a tōtiare. Nō reira, e mataara te Hau e te Fenua nō te fa'ohie i te rahira'a ia fāna'o i te tahi nohora'a maita'i. Ua riro ato'a te mau 'ohipa peu tumu e tū'aro ei rāve'a tāmaura'a i te taura 'atira'a tōtiare i roto i te taiete i Pōrīnetia. E fa'ohie te Hau e te Fenua i tō rātou fāna'ora'a e, e 'ohipa 'āmui mai i roto i te ha'afaua'ara'a i te faufa'a tumu o te fenua i te fenua nei e i te ara.

Tauturu i te ha'amaita'ira'a o te ha'afāna'ora'a i te nohora'a

- 3.3.1. Ua ora mai te tōtaiete Pōrīnetia i te mau nu'ura'a rarahi. E roa'a ai i te hōro'a i te tahi pāhonora'a tano i taua mau tauuira'a ra, ua riro te nu'ura'a e te ha'amaita'ira'a o te ha'afāna'ora'a i te nohora'a e te 'arora'a i te vi'ivi'i ei fā hina'arohia e te Hau e te Fenua. Ia au i te 'ōti'a o tōna mana fa'atere, e tauto'o te Hau i te mau poritita e amohia ra e te Fenua i te pae o te nohora'a.
- 3.3.2. Nō te mau tauuira'a tōtiare e te area fenua i 'itehia i Pōrīnetia farāni, e tano roa te tahi tauto'ora'a a te Hau i te mau poritita huira'atira e ravehia e te Fenua i te pae o te fa'a'āpīra'a o te mau 'oire, ia ha'amauhia. Nō reira, nā ni'a i te anira'a a te Hau, e ti'a i te Pū fa'a'āpīra'a i te 'oire, te ANRU, ia rave, nā roto i tōna 'ite 'ohipa, e ia 'āpiti mai i roto i te mau 'ōpuara'a a Pōrīnetia farāni i roto i taua tuha'a ra. E ti'a roa i te Hau, te ANRU e te Fenua ia rave i te tahi parau fa'aaui 'āveira'a e te tahi fa'anahora'a tano i te mau 'ōpuara'a o te fa'a'āpīra'a i te mau 'oire.
- 3.3.3. Nō te ha'amaita'i i te fa'anahora'a o te nohora'a i Pōrīnetia farāni e au te tahi fa'aura'a pae faufa'a nō te tauroa a te Fenua. E ti'a roa taua fa'aura'a ra ia pāturuhia e te Hau nā roto i te fa'anahora'a o te ha'afaua'ara'a a te CDC.
- 3.3.4. Nō te fa'arahi atu ā te fāna'ora'a i te nohora'aau e nahonaho atu ai i te mau 'ona ha'afaua'a i te 'ite, tē tāmau nei ā te Hau i te fa'anahora'a o te fa'a'orera'a o te tute nō te mau nohora'aau e tae atu i te 31 nō tītema 2025 e, tē fa'ohie nei i te mau tītaura'a o te ha'afāna'ora'a i te parau fa'ati'a nō te tute.

Tauturu i te ha'afaua'ara'a i te iho tumu mā'ohi

- 3.3.5. Mā te mana'ona'o i te auturuturura'a tōtiare, tē hina'aro nei te Fenua e arata'i i te tahi poritita peu tumu o tē 'āmui i te pānurura'a, te ha'afaua'ara'a e te ha'apūrorora'a i te faufa'a tumu māteria e 'imāteria e, te tauto'ora'a i te pānurura'a, te ha'apūrorora'a e te ha'apīira'a anoihi. Tē fa'aoti nei te Hau e te Fenua i te tahi parau fa'aaui o te ha'amau i te fa'anahora'a rarahi o te tauturu 'iterave e te faufa'a moni o tē tu'uhia mai e te Hau nā roto i te 'aravihi i te pae o te hīro'a tumu e te ha'afaua'ara'a nō te ha'apa'ari e te ha'amaita'i i taua poritita ra (nā roto ihoā ra i te patura'a i te tahi pū o te peu tumu). Tē ha'amau nei te Hau i te tahi tōmite o te mau 'ohipa peu tumu i roto i te mau piha tōro'a a te tōmitera teitei nō te roara'a o taua parau fa'aaui ra.
- 3.3.6. Ua hōhō'a noa te marae o Taputapuātea i te 'ī o te peu tumu e te parau o Pōrīnetia. Tē tauto'o nei te Hau i tōna tāpa'ora'a i roto i te mau faufa'a tumu o te ao nei i te UNESCO. E tauturu o ia i te patura'a i te tahi pū tātarara'a parau i ni'a i te motu nō Ra'iātea.
- 3.3.7. Tē amo nei te 'ī o te peu tumu, te papa fenua e te parau o te mau motu 'Enāta i te rarara'a o Pōrīnetia farāni, e au mau te reira ia fāri'ihia. Nō reira, tē 'ape'e nei te Hau i te Fenua i roto i te fa'aaineinera'a i te anira'a ia tāpa'ohia te mau tuha'a fenua māta'ita'ira'a fa'ahia o te mau motu 'Enāta i roto i te faufa'a tumu o te ao nei a te UNESCO.

Pāturu ia fāna’o te pae rahi i te mau ‘ohipa tū’aro

- 3.3.8. Ia fāna’o te tā’ato’ara’a i te rave i te tahi ‘ohipa tū’aro, e maita’i roa ia te turuturura’a tōtiare, te tino maita’i e te parau o te ea i Pōrīnetia farāni. E fā teie a te mau pae ato’a. Tē turu nei te Hau i te mau poritita huirā’atira e ravehia nei e te Fenua nō te ha’amaita’ira’a o te fa’anahora’a o te pae o te tū’aro e te mau tata’ura’a i te ao nei. E mataara te Hau ia fāna’o ato’a o Pōrīnetia farāni i te mau ‘āfata i fa’ata’ahia nō te feiā ‘āpī (mai te ‘āfata tāmatamatara’a a te feiā ‘āpī) e rātou ato’a i roto i te ‘ohipa tū’aro.
- 3.3.9. Tē fafau nei te Hau, i te tahi a’e pae, e fa’a’ohipa o ia i Pōrīnetia farāni te Fa’anahora’a o te ha’amaita’ira’a i te mau tauiha’a tū’aro i te ara moana.

Te Hau e te Fenua te nau piri o te fa’a’ohipara’a o teie Fa’aaura’a. E ha’amau mai rāua i te tahi tōmite ‘arata’i e fāito. E putuputu mai taua tōmite ra, i tu’uhia i raro a’e i te peretītenira’a a te peretīteni o Pōrīnetia farāni e te fa’atere hau ha’apa’o i te Ara moana, i te mau piti matahiti ato’a, taime ra i Pape’ete, taime ra i Paris. E fa’atū’atihia o ia e te mau pū e pe’e nei i te fa’a’ohipara’a o te ture o te tārenara’a i ni’a i te ‘aifāitora’a mau i te ara moana e te fa’anahora’a o te arata’ira’a i muri mai. E mataara ato’a i ni’a i te tū’atira’a i rotopū i teie Fa’aaura’a, te fa’anahora’a o te arata’ira’a e te mau fa’anahora’a i vai ‘ē ana.

Ravehia i Paris, i roto i nā hōhō’a parau tumu e 2, te 17 nō māti 2017.

Te Peretīteni o te Repūpirita : François HOLLANDE tāne
Te Peretīteni o Pōrīnetia farāni : Edouard FRITCH tāne

I mua i te aro o :

Te Fa’aterehau o te mau Ara moana : Ericka BAREIGTS vahine
Te Tēpūtē o Pōrīnetia farāni : Jean-Paul TUAIVA tāne
Te tino Huito’ofā o Pōrīnetia farāni : Lana TETUANUI vahine